

YURISPRUDENSIYA

HUQUQIY ILMIY-AMALIY JURNALI

2024-yil 4-son

VOLUME 4 / ISSUE 4 / 2024

DOI: 10.51788/tsul.jurisprudence.4.4.

Crossref
Content
Registration

ISSN: 2181-1938

DOI: 10.51788/tsul.jurisprudence

MUASSIS: TOSHKENT DAVLAT YURIDIK UNIVERSITETI

“Yurisprudensiya” –
“Юриспруденция” – “Jurisprudence”
huquqiy ilmiy-amaliy jurnali O‘zbekiston
matbuot va axborot agentligi tomonidan 2020-yil 22-dekabrda
1140-sonli guvohnoma bilan davlat
ro‘yxatidan o‘tkazilgan.

Jurnal O‘zbekiston Respublikasi
Oliy ta‘lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya
komissiyasi jurnallari ro‘yxatiga kiritilgan.

Mualliflik huquqlari Toshkent
davlat yuridik universitetiga tegishli.
Barcha huquqlar himoyalangan. Jurnal
materiallaridan foydalanish, tarqatish
va ko‘paytirish muassis ruxsati bilan
amalga oshiriladi.

Sotuvda kelishilgan narxda.

Muharrirlar:

Sh. Jahonov, Y. Yarmolik, E. Mustafayev,
K. Abduvaliyeva, Y. Mahmudov,
M. Sharifova

Musahhih:

S. Rasulova

Texnik muharrir:

U. Sapayev

Dizayner:

D. Rajapov

Tahririyat manzili:

100047. Toshkent shahri,
Sayilgoh ko‘chasi, 35.
Tel.: (0371) 233-66-36 (1169)

Veb-sayt: jurisprudence.tsul.uz

E-mail: lawjournal@tsul.uz

Obuna indeksi: 1387

Jurnal 23.08.2024-yilda bosmaxonaga
topshirildi. Qog‘oz bichimi: A4.
Shartli 23,48 b.t. Adadi: 100.
Buyurtma raqami: 133.

TDYU bosmaxonasida chop etildi.

© Toshkent davlat yuridik universiteti

BOSH MUHARRIR

B. Xodjayev – Toshkent davlat yuridik universiteti Ilmiy ishlar va
innovatsiyalar bo‘yicha prorektori, yuridik fanlar doktori, professor

BOSH MUHARRIR O‘RINBOSARI

J. Allayorov – Toshkent davlat yuridik universiteti Ilmiy
boshqarmasi boshlig‘i, yuridik fanlar bo‘yicha falsafa doktori,
dotsent

MAS‘UL MUHARRIR

N. Ramazonov – Toshkent davlat yuridik universiteti O‘zbek tili
va adabiyoti kafedrasini mudiri, filologiya fanlari bo‘yicha falsafa
doktori, dotsent

TAHRIR HAY‘ATI A‘ZOLARI

J. Blum – Boston kolleji Huquq maktabi professori, huquq doktori
(Boston, AQSH)

M. Vishovatiy – Gdansk universiteti professori (Gdansk, Polsha)

A. Hoshimxonov – Toshkent davlat yuridik universiteti dotsenti,
yuridik fanlar doktori (Toshkent, O‘zbekiston)

M. Axmedshayeva – Toshkent davlat yuridik universiteti professori,
yuridik fanlar doktori (Toshkent, O‘zbekiston)

X. Xayitov – O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi
Davlat boshqaruvi akademiyasi professori, yuridik fanlar doktori
(Toshkent, O‘zbekiston)

I. To‘raboyev – Toshkent davlat yuridik universiteti dotsenti v.b.,
yuridik fanlar bo‘yicha falsafa doktori (Toshkent, O‘zbekiston)

S. Xolboyev – O‘zbekiston Respublikasi Sudyalari oliy kengashi
huzuridagi Sudyalari oliy maktabi dotsenti, yuridik fanlar nomzodi
(Toshkent, O‘zbekiston)

N. Raxmonkulova – Jahon iqtisodiyoti va diplomatiyasi universiteti
dotsenti, yuridik fanlar doktori (Toshkent, O‘zbekiston)

Z. Esanova – Toshkent davlat yuridik universiteti professori, yuridik
fanlar doktori (Toshkent, O‘zbekiston)

J. Ne‘matov – Toshkent davlat yuridik universiteti professori,
yuridik fanlar doktori (Toshkent, O‘zbekiston)

M. Kurbanov – Toshkent davlat yuridik universiteti dotsenti, yuridik
fanlar bo‘yicha falsafa doktori (Toshkent, O‘zbekiston)

R. Kuchkarov – Toshkent davlat yuridik universiteti dotsenti v.b.,
filologiya fanlari nomzodi (Toshkent, O‘zbekiston)

**УЧРЕДИТЕЛЬ: ТАШКЕНТСКИЙ
ГОСУДАРСТВЕННЫЙ
ЮРИДИЧЕСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ**

Правовой научно-практический журнал «Юриспруденция – Yurisprudensiya – Jurisprudence» зарегистрирован Агентством печати и информации Узбекистана 22 декабря 2020 года с удостоверением № 1140.

Журнал включён в перечень журналов Высшей аттестационной комиссии при Министерстве Высшего образования, науки и инноваций Республики Узбекистан.

Авторские права принадлежат Ташкентскому государственному юридическому университету. Все права защищены. Использование, распространение и воспроизведение материалов журнала осуществляется с разрешения учредителя.

Реализуется по договорной цене.

Редакторы:

Ш. Жахонов, Е. Ярмолик,
Э. Мустафаев, К. Абдувалиева,
Й. Махмудов, М. Шарифова

Корректор:

С. Расулова

Технический редактор:

У. Сапаев

Дизайнер:

Д. Ражапов

Адрес редакции:

100047. Город Ташкент,
улица Сайилгох, 35.
Тел.: (0371) 233-66-36 (1169)

Веб-сайт: jurisprudence.tsul.uz

E-mail: lawjournal@tsul.uz

Подписной индекс: 1387

Журнал передан в типографию
23.08.2024.

Формат бумаги: А4.

Усл. п. л. 23,48. Тираж: 100 экз.

Номер заказа: 133.

Отпечатано в типографии ТГЮУ.

© Ташкентский государственный
юридический университет

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР

Б. Ходжаев – доктор юридических наук, профессор, проректор по научной работе и инновациям Ташкентского государственного юридического университета

ЗАМЕСТИТЕЛЬ ГЛАВНОГО РЕДАКТОРА

Ж. Аллаёров – доктор философии по юридическим наукам, доцент, начальник управления по науке Ташкентского государственного юридического университета

ОТВЕТСТВЕННЫЙ РЕДАКТОР

Н. Рамазонов – доктор философии по филологическим наукам, доцент, заведующий кафедрой узбекского языка и литературы Ташкентского государственного юридического университета

ЧЛЕНЫ РЕДКОЛЛЕГИИ

Дж. Блум – доктор права, профессор Школы права колледжа Бостона (Бостон, США)

М. Вишоватый – профессор Гданьского университета (Гданьск, Польша)

А. Хошимхонов – доктор юридических наук, профессор Ташкентского государственного юридического университета (Ташкент, Узбекистан)

М. Ахмедшаева – доктор юридических наук, профессор Ташкентского государственного юридического университета (Ташкент, Узбекистан)

Х. Хаитов – доктор юридических наук, профессор Академии государственного управления при Президенте Республики Узбекистан (Ташкент, Узбекистан)

И. Турабоев – доктор философии по юридическим наукам, и.о. доцента Ташкентского государственного юридического университета (Ташкент, Узбекистан)

С. Холбоев – кандидат юридических наук, доцент Высшей школы судей при Верховном судейском совете Республики Узбекистан (Ташкент, Узбекистан)

Н. Рахмонкулова – доктор юридических наук, доцент Университета мировой экономики и дипломатии (Ташкент, Узбекистан)

З. Эсанова – доктор юридических наук, профессор Ташкентского государственного юридического университета (Ташкент, Узбекистан)

Ж. Нематов – доктор юридических наук, профессор Ташкентского государственного юридического университета (Ташкент, Узбекистан)

М. Курбанов – доктор философии по юридическим наукам, доцент (Ташкент, Узбекистан)

Р. Кучкаров – кандидат филологических наук, и.о. доцента Ташкентского государственного юридического университета (Ташкент, Узбекистан)

**FOUNDER: TASHKENT STATE
UNIVERSITY OF LAW**

“Yurisprudensiya” –
“Юриспруденция” – “Jurisprudence”
legal scientific and practical journal
was registered by the Press and Infor-
mation Agency of Uzbekistan on De-
cember 22, 2020 with certificate No.
1140.

The journal is included in
the list of journals of the Higher
Attestation Commission under the
Ministry of Higher Education, Science
and Innovations of the Republic of
Uzbekistan.

Copyright belongs to Tashkent
State University of Law. All rights re-
served. Use, distribution and reproduc-
tion of journal materials are carried
out with the permission of the founder.

Agreed-upon price.

Editors:

Sh. Jakhonov, Y. Yarmolik, E. Mustafaev,
K. Abduvalieva, Y. Makhmudov,
M. Sharifova

Proofreader:

S. Rasulova

Technical editor:

U. Sapaev

Designer:

D. Rajapov

Editorial office address::

100047. Tashkent city,
Sayilgokh street, 35.
Phone: (0371) 233-66-36 (1169)

Website: review.tsul.uz

E-mail: reviewjournal@tsul.uz

Subscription index: 1385.

The journal is submitted to the Printing
house on 23.08.2024.

Paper size: A4.

Cond. p.p. 23,48. Unit: 100.

Order: 133.

Published in Printing house of TSUL.

© Tashkent State University of Law

CHIEF EDITOR

B. Xodjaev – Deputy Rector for Scientific Affairs and Innovations of
Tashkent State University of Law, Doctor of Law, Professor

DEPUTY EDITOR

J. Allayorov – Head of the Scientific Department of Tashkent State
University of Law, Doctor of Philosophy in Legal Sciences, Associate
Professor

EXECUTIVE EDITOR

N. Ramazonov – Head of the Department of Uzbek Language and
Literature of Tashkent State University of Law, Doctor of Philosophy
in Philology, Associate Professor

MEMBERS OF THE EDITORIAL BOARD

J. Blum – Professor of Law School of Boston College, Doctor of Law
(Boston, USA)

M. Vishovatiy – Professor of the University of Gdańsk (Gdansk,
Poland)

A. Khoshimxonov – Associate Professor of Tashkent State University
of Law, Doctor of Law (Tashkent, Uzbekistan)

M. Axmedshaeva – Professor of Tashkent State University of Law,
Doctor of Law (Tashkent, Uzbekistan)

X. Xayitov – Professor of the Academy of Public Administration
under the President of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Law
(Tashkent, Uzbekistan)

I. Turaboev – Acting Associate Professor of Tashkent State
University of Law, Doctor of Philosophy in Legal Sciences (Tashkent,
Uzbekistan)

S. Xolboev – Associate Professor of the Supreme School of Judges
under the Supreme Judicial Council of the Republic of Uzbekistan,
Candidate of Legal Sciences (Tashkent, Uzbekistan)

N. Raxmonkulova – Associate Professor of the University of World
Economy and Diplomacy, Doctor of Law (Tashkent, Uzbekistan)

Z. Esanova – Professor of Tashkent State University of Law, Doctor
of Law (Tashkent, Uzbekistan)

J. Ne'matov – Professor of Tashkent State University of Law, Doctor
of Law (Tashkent, Uzbekistan)

M. Kurbanov – Associate Professor of Tashkent State University of
Law, Doctor of Philosophy in Legal Sciences (Tashkent, Uzbekistan)

R. Kuchkarov – Acting Associate Professor of Tashkent State
University of Law, Candidate of Philological Sciences (Tashkent,
Uzbekistan)

MUNDARIJA

12.00.01 – DAVLAT VA HUQUQ NAZARIYASI VA TARIXI. HUQUQIY TA'LIMOTLAR TARIXI

- 11 **AXMEDSHAYEVA MAVLYUDA AXATOVNA**
Markaziy Osiyo davlatlarida kodekslashtirish jarayoni: ayrim nazariy-huquqiy masalalar
- 20 **AMIROV SANJAR ILYOS O'G'LI**
Tabiiy huquq nazariyasi va uning mohiyati

12.00.02 – KONSTITUTSIYAVIY HUQUQ. MA'MURIY HUQUQ. MOLIYA VA BOJXONA HUQUQI

- 33 **NEMATOV JO'RABEK NEMATILLOYEVICH**
Ma'muriy islohotlar sharoitida oliy ta'lim tashkilotlari faoliyatini ma'muriy-huquqiy jihatdan tartibga solish: ilmiy-nazariy tahlil
- 42 **G'OZIYEV KOZIMBEK JOVLONBEKOVICH**
2030-yilgacha o'tkaziladigan ma'muriy islohotlar davrida oliy ta'lim sohasini rivojlantirishning ma'muriy-huquqiy jihatlari
- 56 **MUSTANOV ILXOM ABDIVALIJONOVICH**
Bank tizimini tashkil etish bo'yicha ayrim xorijiy mamlakatlar tajribasi: qiyosiy-huquqiy tahlil

12.00.03 – FUQAROLIK HUQUQI. TADBIRKORLIK HUQUQI. OILA HUQUQI. XALQARO XUSUSIY HUQUQ

- 71 **XAZRATQULOV ODILBEK TURSUNOVICH**
"Lex informatica" – raqamli huquqlarni amalga oshirishning kollizion prinsipi sifatida
- 82 **XOSILOV ERKIN DILMUROTOVICH**
Insofsizlik fuqarolik-huquqiy kategoriya sifatida

12.00.04 – FUQAROLIK PROTSESSUAL HUQUQI. XO'JALIK PROTSESSUAL HUQUQI. HAKAMLIK JARAYONI VA MEDIATSIYA

- 94 **ESANOVA ZAMIRA NORMUROTOVNA**
Sud hujjatlarini qayta ko'rish instituti: taftish instansiyasi faoliyati tahlili
- 105 **HABIBULLAYEV DAVLATJON YULCHIBOYEVICH**
Fuqarolik sud ishlarini yuritishda protsessual adolat va protsessual qonuniylikning o'zaro tahlili
- 114 **XUDOYNAZAROV DADAXON AVAZ O'G'LI**
Iqtisodiy protsessda odil sudlovni amalga oshirishga ko'maklashuvchi shaxslar faoliyatini raqamlashtirish masalalari

12.00.07 – SUD HOKIMIYATI. PROKUROR NAZORATI. HUQUQNI MUHOFAZA QILISH FAOLIYATINI TASHKIL ETISH. ADVOKATURA

- 124 **ABDUXAKIMOV MURODULLO TOG'AYEVICH**
Yer qonunchiligi ijrosini nazorat qilish jarayonida prokuraturaning boshqa davlat organlari bilan o'zaro munosabatlari

12.00.08 – JINOYAT HUQUQI. HUQUQBUZARLIKLARNING OLDINI OLISH. KRIMINOLOGIYA. JINOYAT-IJROIYA HUQUQI

- 140 **NIYOZOVA SALOMAT SAPAROVNA**
Voyaga yetmagan shaxslarning jinsiy daxlsizligiga qarshi qaratilgan jinoyatlar sabablari

12.00.09 – JINOYAT PROTSESSI. KRIMINALISTIKA, TEZKOR-QIDIRUV HUQUQ VA
SUD EKSPERTIZASI151 **BAZAROVA DILDORA BAXADIROVNA**

Jinoiy protsessda shaxs huquqlarining konstitutsiyaviy kafolatlari

170 **IMOMNAZAROV ALISHER HASANOVICH**

Ko'zdan kechirish jarayoni va natijalarni qayd etish bilan bog'liq muammolar tahlili

12.00.10 – XALQARO HUQUQ

180 **XUN VEYSIN**O'zbekistonda "Bir makon, bir yo'l" tashabbusini amalga oshirishning huquqiy jihatlari:
xitoylik investorlar uchun imkoniyatlar va xatarlar

12.00.12 – KORRUPSIYA MUAMMOLARI

191 **MAJIDOV SHAHZOD ABDIXALIL O'G'LI**Korrupsiyaga oid huquqbuzarliklar haqida xabar bergan shaxslarni himoya qilish to'g'risidagi qonun
loyihagini takomillashtirish yuzasidan ayrim mulohazalar

СОДЕРЖАНИЕ

12.00.01 – ТЕОРИЯ И ИСТОРИЯ ГОСУДАРСТВА И ПРАВА. ИСТОРИЯ ПРАВОВЫХ УЧЕНИЙ

11 АХМЕДШАЕВА МАВЛЮДА АХАТОВНА

Процесс кодификации законодательства в государствах Центральной Азии:
некоторые теоретико-правовые вопросы

20 АМИРОВ САНЖАР ИЛЁС УГЛИ

Теория естественного права и её сущность

12.00.02 – КОНСТИТУЦИОННОЕ ПРАВО. АДМИНИСТРАТИВНОЕ ПРАВО. ФИНАНСОВОЕ И ТАМОЖЕННОЕ ПРАВО

33 НЕМАТОВ ЖУРАБЕК НЕМАТИЛЛОВИЧ

Административно-правовое регулирование деятельности организаций высшего образования
в условиях административных реформ: научно-теоретический анализ

42 ГОЗИЕВ КОЗИМБЕК ЖОВЛОНБЕКОВИЧ

Административно-правовые аспекты развития сферы высшего образования в период
административной реформы до 2030 года

56 МУСТАНОВ ИЛХОМ АБДИВАЛИЖОНОВИЧ

Опыт отдельных зарубежных стран по организации банковской системы: сравнительно-правовой
анализ

12.00.03 – ГРАЖДАНСКОЕ ПРАВО. ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКОЕ ПРАВО. СЕМЕЙНОЕ ПРАВО. МЕЖДУНАРОДНОЕ ЧАСТНОЕ ПРАВО

71 ХАЗРАТКУЛОВ ОДИЛБЕК ТУРСУНОВИЧ

Lex informatica как коллизионный принцип реализации цифровых прав

82 ХОСИЛОВ ЭРКИН ДИЛМУРОТОВИЧ

Недобросовестность как гражданско-правовая категория

12.00.04 – ГРАЖДАНСКОЕ ПРОЦЕССУАЛЬНОЕ ПРАВО. ХОЗЯЙСТВЕННОЕ ПРОЦЕССУАЛЬНОЕ ПРАВО. ТРЕТЕЙСКИЙ ПРОЦЕСС И МЕДИАЦИЯ

94 ЭСАНОВА ЗАМИРА НОРМУРОТОВНА

Институт пересмотра судебных актов: анализ деятельности ревизионной инстанции

105 ХАБИБУЛЛАЕВ ДАВЛАТЖОН ЮЛЧИБЕКОВИЧ

Анализ процессуальной справедливости и процессуальной законности в гражданском
судопроизводстве

114 ХУДОЙНАЗАРОВ ДАДАХОН АВАЗ УГЛИ

Вопросы цифровизации деятельности лиц, содействующих осуществлению правосудия
в экономическом процессе

12.00.07 – СУДЕБНАЯ ВЛАСТЬ. ПРОКУРОРСКИЙ НАДЗОР. ОРГАНИЗАЦИЯ ПРАВООХРАНИТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ. АДВОКАТУРА

124 АБДУХАКИМОВ МУРОДУЛЛО ТОГАЕВИЧ

Взаимодействие органов прокуратуры с другими государственными органами в процессе
надзора за исполнением земельного законодательства

12.00.08 – УГОЛОВНОЕ ПРАВО. КРИМИНОЛОГИЯ. УГОЛОВНО-ИСПОЛНИТЕЛЬНОЕ ПРАВО

140 НИЯЗОВА САЛОМАТ САПАРОВНА

Причины совершения преступлений против половой неприкосновенности несовершеннолетних

12.00.09 – УГОЛОВНЫЙ ПРОЦЕСС. КРИМИНАЛИСТИКА. ОПЕРАТИВНО-РОЗЫСКОЕ ПРАВО. СУДЕБНАЯ ЭКСПЕРТИЗА

151 **БАЗАРОВА ДИЛДОРА БАХАДИРОВНА**

Конституционные гарантии прав личности в уголовном процессе

170 **ИМОМНАЗАРОВ АЛИШЕР ХАСАНОВИЧ**

Анализ проблем, связанных с фиксацией процесса и результатов осмотра

12.00.10 – МЕЖДУНАРОДНОЕ ПРАВО

180 **ХУН ВЕЙСИН**

Правовые аспекты реализации инициативы «Один пояс, один путь» в Узбекистане: возможности и риски для китайских инвесторов

12.00.12 – ПРОБЛЕМЫ КОРРУПЦИИ

191 **МАЖИДОВ ШАХЗОД АБДИХАЛИЛ УГЛИ**

Некоторые суждения по совершенствованию законопроекта о защите лиц, сообщивших о коррупционных правонарушениях

CONTENTS

12.00.01 – THEORY AND HISTORY OF STATE AND LAW. HISTORY OF LEGAL DOCTRINES

- 11 **AXMEDSHAEVA MAVLUDA AXATOVNA**
Codification process in Central Asian countries: some theoretical and legal issues
- 20 **AMIROV SANJAR ILYOS UGLI**
Theory of natural law and its essence

12.00.02 – CONSTITUTIONAL LAW. ADMINISTRATIVE LAW. FINANCE AND CUSTOMS LAW

- 33 **NEMATOV JURABEK NEMATILLOEVICH**
Administrative and legal regulation of the activity of higher education organizations in the conditions of administrative reforms: scientific and theoretical analysis
- 42 **GOZIEV KOZIMBEK JOVLONBEKOVICH**
Administrative and legal aspects of the development of the field of higher education in the period of administrative reforms until 2030
- 56 **MUSTANOV ILKHOM ABDIVALIJONOVICH**
The experience of some foreign countries on the organization of the banking system: a comparative-legal analysis

12.00.03 – CIVIL LAW. ENTREPRENEURSHIP LAW. FAMILY LAW. INTERNATIONAL PRIVATE LAW

- 71 **KHAZRATKULOV ODILBEK TURSUNOVICH**
“Lex informatica” as a principle of conflict for the implementation of digital rights
- 81 **KHOSILOV ERKIN DILMUROTOVICH**
Bad faith as a civil law category

12.00.04 – CIVIL PROCEDURAL LAW. ECONOMIC PROCEDURAL LAW. ARBITRATION AND MEDIATION

- 94 **ESANOVA ZAMIRA NORMUROTOVNA**
Institute for review of judicial documents: an analysis of the activities of the inspection instance
- 105 **KHABIBULLAEV DAVLATJON YULCHIBOYEVICH**
Mutual analysis of procedural fairness and procedural legality in the conduct of civil court cases
- 114 **KHUDOYNABAYEV DADAKHON AVAZ UGLI**
Issues of digitalization of the activities of persons assisting in the implementation of justice in the economic process

12.00.07 – JUDICIARY. PROSECUTOR'S SUPERVISION. ORGANIZATION OF LAW ENFORCEMENT ACTIVITIES. ADVOCACY

- 124 **ABDUXAKIMOV MURODULLO TOGAEVICH**
Interaction of prosecutor's offices with other state bodies in the process of supervising the implementation of land legislation

12.00.08 – CRIMINAL LAW, PREVENTION OF OFFENSES. CRIMINOLOGY. CRIMINAL PROCEDURAL LAW

- 140 **NIYOZOVA SALOMAT SAPAROVNA**
Reasons for committing crimes against the sexual integrity of minors

12.00.09 – CRIMINAL PROCEEDINGS. CRIMINOLOGY, INVESTIGATIVE LAW AND FORENSIC EXPERTISE

151 **BAZAROVA DILDORA BAKHADIROVNA**

Constitutional guarantees of individual rights in criminal proceedings

170 **IMOMNAZAROV ALISHER KHASANOVICH**

Analyzing issues related to the review process and recording the results

12.00.10 – INTERNATIONAL LAW

180 **HONG WEIXING**

Legal aspects of the implementation of the "one belt, one road" initiative in Uzbekistan: opportunities and risks for chinese investors

12.00.12 – CORRUPTION PROBLEMS

191 **MAJIDOV SHAKHZOD ABDIXALIL UGLI**

Some considerations for improving the draft law on the protection of persons reporting corruption offenses

Kelib tushgan / Получено / Received: 05.07.2024
Qabul qilingan / Принято / Accepted: 08.08.2024
Nashr etilgan / Опубликовано / Published: 23.08.2024

DOI: 10.51788/tsul.jurisprudence.4.4./LEIP4186
UDC: 347.93(045)(575.1)

SUD HUJJATLARINI QAYTA KO'RISH INSTITUTI: TAFTISH INSTANSIYASI FAOLIYATI TAHLILI

Esanova Zamira Normurotovna,
Toshkent davlat yuridik universiteti
Fuqarolik protsessual va iqtisodiy
protsessual huquqi kafedrası professori,
yuridik fanlar doktori
ORCID: 0000-0003-2140-8067
e-mail: zamira.esanova@mail.ru

Annotatsiya. Mazkur maqoladan Fuqarolik protsessual kodeksining “Sud hujjatlarini qayta ko'rish” nomli IV bo'limiga kiritilgan o'zgartirish va qo'shimchalar, islohotlar mazmun-mohiyati, ushbu yangiliklarning fuqarolik protsessual huquqi nazariyasi hamda amaliyotidagi ahamiyati, fuqarolik sudlov faoliyatida tutgan o'rni haqidagi nazariy qoidalar, tushunchalar va fikr-mulohazalar o'rin olgan. Shu bilan birga, fuqarolik sud hujjatlarini qayta ko'rish instansiyalarining o'zaro nisbati, ushbu tartib-taomillarning qiyosiy tahlili keltirilgan. Shuningdek, ushbu yangiliklarning vujudga kelish sabablari, sud hujjatlarini taftish tartibida qayta ko'rish bo'yicha ish yuritish instansiyasining zarurati haqidagi fikr-mulohazalar va mualliflik taklif-tavsiyalari bayon qilingan. Maqolada Fuqarolik protsessual kodeksining 46-bobidagi “Sud hujjatlarini taftish tartibida qayta ko'rish bo'yicha ish yuritish”ga oid dolzarb normalarning yangi institut sifatida vujudga kelishi, asoslari, zarurati va xususiyatlari ko'rsatib berilgan. Ushbu institut (qayta ko'rish bosqichi) nafaqat qonunchilik tajribasi, balki amaliyotdagi protsessual muammolarni ham bartaraf etishga yordam beradi. Mavzuning dolzarbligini ochib berish maqsadida muallif fuqarolik protsessual huquqi fani hamda sohasiga doir qator o'quv va ilmiy adabiyotlardagi protsessualist olimlarning fikrlari, qarashlari, oxirgi yillarda yuzaga kelgan holat – sud hujjatlarini qayta ko'rib chiqish zarurati, bu boradagi sud amaliyotidagi sudyalarning vakolatlari va yuklamalari tahliliga alohida e'tibor qaratgan.

Kalit so'zlar: fuqarolik protsessual huquqi, sud hujjatlari, qayta ko'rish, sudlov faoliyati, yangi protsessual institut, sudya, sudlov hay'ati, apellyatsiya, kassatsiya, taftish, instansiya, rayosat, hal qiluv qarori, ajrim, qaror, shikoyat, protest.

ИНСТИТУТ ПЕРЕСМОТРА СУДЕБНЫХ АКТОВ: АНАЛИЗ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ РЕВИЗИОННОЙ ИНСТАНЦИИ

Эсанова Замира Нормуротовна,
доктор юридических наук, профессор кафедры
«Гражданское процессуальное и
экономическое процессуальное право»
Ташкентского государственного юридического университета

Аннотация. В данной статье содержатся теоретические положения, понятия и мнения о внесённых изменениях и дополнениях в раздел IV «Пересмотр судебных актов» Гражданского

процессуального кодекса Республики Узбекистан, содержании реформ, значении этих нововведений в теории и практике гражданского процессуального права, их роли в гражданском судопроизводстве. При этом приводится соотношение инстанций пересмотра гражданских судебных актов, сравнительный анализ этих процедур. Также содержатся суждения о причинах появления этих нововведений, необходимости производства по пересмотру судебных актов в ревизионном порядке по судебным инстанциям, авторские предложения и рекомендации. В статье указаны основания, необходимость, особенности возникновения новых и актуальных норм в главе 46 «Производство по пересмотру судебных актов в ревизионном порядке» Гражданского процессуального кодекса, касающихся введения нового института. Данный институт (этап пересмотра) способствует не только укреплению законодательного опыта, но и устранению процессуальных проблем на практике. С целью обоснования актуальности темы автор уделил особое внимание мнениям и взглядам учёных-процессуалистов, приведённым в ряде учебной и научной литературы по гражданскому процессуальному праву как науки и отрасли, возникшей в последние годы, необходимости пересмотра судебных актов, анализу полномочий и нагрузки судей в судебной практике по данному вопросу.

Ключевые слова: гражданское процессуальное право, судебные акты, пересмотр, судебная деятельность, новый процессуальный институт, судья, судебная коллегия, апелляция, кассация, ревизия, инстанция, президиум, решение, определение, постановление, жалоба, протест.

INSTITUTE FOR REVIEW OF JUDICIAL DOCUMENTS: AN ANALYSIS OF THE ACTIVITIES OF THE INSPECTION INSTANCE

Esanova Zamira Normurotovna,

Professor of the Department of Civil Procedural
and Economic Procedural Law,
Tashkent State University of Law,
Doctor of Law

Abstract. The article discusses the amendments and additions made to Section IV, “Review of Judicial Acts” of the Civil Procedure Code, the essence and significance of these reforms in the theory and practice of civil procedural law, and their role in civil judicial activities. It also provides a comparative analysis of the relative positions of the instances of review of civil judicial acts and the procedures involved. Also, the reasons behind these new developments, the necessity for an instance to review judicial acts through scrutiny, and the author’s proposals and recommendations are discussed. The article shows the emergence, grounds, necessity, and characteristics of the current norms in Chapter 46 of the Civil Procedure Code on “Proceedings for the Review of Judicial Acts through Scrutiny” as a new institution. This institution (the review stage) helps address not only legislative experience but also practical procedural issues. To reveal the relevance of the topic, the author pays special attention to the views and opinions of procedural law scholars in various educational and scientific literature, the need for reviewing judicial acts in recent years, and the analysis of the powers and workloads of judges in judicial practice.

Keywords: civil procedural law, judicial documents, review, judicial activities, new procedural institution, judge, judicial board, appeal, cassation, inspection, instance, presidium, ruling, decision, complaint, protest.

Kirish

Keyingi vaqtlarda sud-huquq tizimida, xususan, odil sudlovni amalga oshirish va protsessual huquq sohasida katta islohotlar

amalga oshirilmoqda. FPKning “Sud hujjatlarini qayta ko‘rish” deb nomlangan 6-bobiga O‘zbekiston Respublikasining 2023-yil 25-dekabrdagi O‘RQ–887-sonli qonuni tahririga [1]

asosan, o'zgartirishlar kiritildi. Unga ko'ra, apellyatsiya va kassatsiya instansiyalariga oid normalarga o'zgartirishlar kiritildi, taftish instansiyasi (FPK, 46-bob. "Sud hujjatlarini taftish tartibida qayta ko'rish bo'yicha ish yuritish") esa yangi institut (bosqich) sifatida vujudga keldi.

Fuqarolik protsessual kodeksining 6-moddasida sud hujjatlari toifasi ko'rsatilgan bo'lib, unga ko'ra, sud ko'rilayotgan va hal etilayotgan masala bo'yicha hal qiluv qarori, ajrim, qaror va buyruq chiqaradi.

Mazkur sud hujjatlarining o'ziga xos protsessual xususiyatlari borki, ular ustidan shikoyat berish va protest keltirish tartibi, usullari va muddatlari belgilangan. Shikoyat berish va protest keltirish mumkin bo'lmagan sud hujjatlari haqida Fuqarolik protsessual kodeksining tegishli normalari hamda Oliy Sudning Plenum qarorida [2] tushuntirish berilgan. Fuqarolik protsessual kodeksiga ko'ra, sud hujjatlarini qayta ko'rish bosqichlari (instansiyalari) sifatida quyidagilar ko'rsatilgan:

- apellyatsiya;
- kassatsiya;
- taftish instansiyasi sudi;
- yangi ochilgan holatlar bo'yicha qayta ko'rish.

Mazkur ilmiy maqolaning maqsadi keyingi vaqtlarda qonun hujjatlari, xususan, protsessual qonunchilik va sud amaliyotiga kiritilgan sud hujjatlarini taftish tartibida qayta ko'rish institutining mazmun-mohiyatini ochib berish, Fuqarolik protsessual kodeksining shu mazmundagi 46-bobi normalarini sharhlash, taftish instansiyasiga doir normalarni amaliyotda qo'llash borasida uchrayotgan muammolar (masalalar)ga yechim topish, tadqiqotlar, o'rganishlar, tahlillar natijasida olingan takliflarni asoslantirishga qaratilgan. Jumladan, ular quyidagi yo'nalishlarni qamrab oladi:

- taftish instansiyasining vujudga kelish zaruratini asoslash hamda sud hujjatlarini qayta ko'rish vakolatiga ega boshqa instansi-

yalardan farqli va o'xshash jihatlarini ochib berish;

- taftish tartibida ish ko'rish xususiyatlarini tahlil qilish;

- tadqiqotlar va tahlillar asosida qonunchilikni takomillashtirishga doir taklif-tavsiyalar ishlab chiqish hamda ilmiy xulosalar berish.

Maqolaning dolzarbligi sud qarorlarining qonuniyligi va asoslilikini tekshirish mexanizmini yanada takomillashtirish, ularni qayta ko'rishning yangi tartibini joriy etish orqali odil sudlov sifati hamda odil sudlovga erishish darajasini yanada oshirish, fuqarolarning buzilgan huquqlari hamda erkinliklari, shuningdek, qonuniy manfaatlarini ishonchli himoya qilinishini ta'minlashga qaratilgan qonun hujjatlarini sharhlash, bu boradagi normalarni tushuntirishdan iborat.

Taftish instansiyasi sudi faoliyat boshlaganiga hali ko'p vaqt bo'lgani yo'q. Ammo ushbu davr mobaynida quyidagi natijalarga erishildi:

birinchidan, 2024-yil 25-iyunda O'zbekiston Respublikasi Oliy Sudi Plenumining "Sudlar tomonidan fuqarolik ishlarini taftish tartibida ko'rishning ayrim masalalari to'g'risida"gi 20-sonli qarori ilk marotaba qabul qilindi.

Ikkinchidan, Oliy Sud tomonidan e'lon qilingan statistik ma'lumotlarga ko'ra, viloyat va unga tenglashtirilgan sudlarning fuqarolik ishlari bo'yicha sudlov hay'atlari tomonidan apellyatsiya tartibida 6 400 ta ish ko'rib chiqildi. Birinchi instansiya sudlari tomonidan chiqarilgan 1 161 ta qaror bekor qilinib, 465 ta sud qarori o'zgartirildi. Kassatsiya tartibida 2 244 ta ish ko'rib chiqildi. Birinchi instansiya sudlari tomonidan chiqarilgan 343 ta qaror bekor qilinib, 148 ta sud qarori o'zgartirildi. Taftish tartibida 2 099 ta ish ko'rib chiqildi. Quyi instansiya sudlari tomonidan chiqarilgan 178 ta qaror bekor qilinib, 61 ta sud qarori o'zgartirildi.

Oliy Sudning Fuqarolik ishlari bo'yicha sudlov hay'ati tomonidan taftish tartibida

83 ta ish ko'rib chiqildi. Quyi sudlar tomonidan chiqarilgan 28 ta qaror bekor qilinib, 5 ta sud qarori o'zgartirildi.

Ushbu statistik ma'lumotlardan ko'rindiki, qisqa davr mobaynida taftish instansiyasi sudlari tomonidan salmoqli ishlar qayta ko'rilgan va belgilangan talablarga javob bermagan sud hujjatlari taftish tartibida ko'rib chiqilib, bekor qilingan.

Uchinchidan, Oliy Sud va o'rta bo'g'in sudlari yuklamasi deyarli kamaydi, instansiyalar bo'yicha ish taqsimoti adolatli va vakolatli taqsimlandi.

To'rtinchidan, fuqarolarning huquq va manfaatlarini sudda himoya qilish, sud hujjatlarini qayta tekshirishning yana bir kafolatli bosqichi vujudga keldi.

O'zbekistonda milliy huquq tizimi islohotlari tarixiga nazar solsak, sud hujjatlarini qayta ko'rish institutlari borasidagi yirik islohotlarni olti bosqichga [3] ajratib tahlil qilish o'rinli.

Birinchi islohot: O'zbekiston Respublikasining Grajdanklik protsessual kodeksida sud qarorlarini qayta ko'rish instansiyasi sifatida nazorat instansiyasining vujudga kelishi va faoliyat yuritishi;

ikkinchi islohot: O'zbekiston Respublikasining Grajdanklik protsessual kodeksida sud qarorlarini qayta ko'rish instansiyasi sifatida kassatsiya instansiyasining vujudga kelishi va faoliyat yuritishi;

uchinchi islohot: O'zbekiston Respublikasining Grajdanklik protsessual kodeksida sud qarorlarini qayta ko'rish instansiyasi sifatida yangi ochilgan holatlar bo'yicha ish ko'rish instansiyasining vujudga kelishi va faoliyat yuritishi;

to'rtinchi islohot: O'zbekiston Respublikasining Fuqarolik protsessual kodeksida sud qarorlarini qayta tekshirish hamda ko'rish instansiyasi sifatida apellyatsiya instansiyasining vujudga kelishi va faoliyat yuritishi;

beshinchi islohot: O'zbekiston Respublikasi Fuqarolik protsessual kodeksidan O'zbekiston Respublikasining 2021-yil 12-yan-

vardagi O'RQ-661-sonli Qonuniga asosan, sud hujjatlarini qayta ko'rish instansiyasi sifatida "Qonuniy kuchga kirgan sud hujjatlari-ni nazorat tartibida qayta ko'rish" instansiyasi olib tashlanishi;

oltinchi islohot: O'zbekiston Respublikasi Fuqarolik protsessual kodeksida O'zbekiston Respublikasining 2023-yil 25-dekabr-dagi O'RQ-887-sonli Qonuni tahririda "Sud hujjatlarini taftish tartibida qayta ko'rish bo'yicha ish yuritish" nomli yangi 46-bobning yuzaga kelishi va qo'llana boshlashi bilan izohlanadi.

Jahon miqyosida protsessual huquq tizimining sud hujjatlarini qayta tekshirish va ko'rish institutlari sudlarda turli davrlarda amalda bo'lgan va faoliyat olib borgan. Prot-sessual-huquqiy institut uzoq tarixga ega. Dunyo olimlari sud qarorlarini qayta ko'rish instituti sifatida barcha qayta tekshirish bos-qichlarini umumiy tarzda hamda apellyatsiya, kassatsiya, nazorat bosqichlarini esa alo-hida shaklda o'rganishgan. Masalan, sud huj-jatlarini qayta tekshirish institutining komplek-s tahlili Y.A. Borisova ilmiy tadqiqotlarida (xususan, asarlarida) keltirilgan. Muallif qat-tor ilmiy asarlarida, o'quv va ilmiy adabiyot-larida bu borada doktrinal ta'rifni ilgari sur-gan. Uning aytishicha, "sud hujjatlarini qayta tekshirish va qayta ko'rish – shaxslarning sud himoyasiga bo'lgan huquqining kafolati" sanaladi [4].

Fransiya qonunchilik tajribasini o'rganish nuqtayi nazaridan M.D. Dzagurovaning "Fran-siya fuqarolik qonunchiligi bo'yicha shikoyat qilishning ekstraordinar usullari" nomli ilmiy tadqiqotida [5] "... fransuz protsessual huquq doktrinasida shikoyatning ordinar va ekstra-ordinar turlari..." borligi qayd etilgan. Aynan Fransiya protsessual qonunida uch zvenoli (uch bo'g'inli) qayta ko'rish bosqichlari mav-jud bo'lib, sud hujjatini qayta ko'rishda ham-ma bosqichdan ketma-ket o'tiladi. E'tiborlisi shundaki, hozirda sof taftish instansiyasi (sof taftish atamasi mavjud bo'lgan) faoliya-tini qamrab olgan qonunchilik hujjatlari yoki o'rganilgan ilmiy manbalarni kam uchra-

tish mumkin. Buning sababi milliy va xalqaro manbalar hamda amaliyotga kiritilgan va yuzaga kelgan yangi ish tartibi, qayta ko'rish bosqichidir. Shunga qaramay, Fransiya qonun hujjatlarida taftish (reviziya) atamasi ish yuritish obyekti, yirik protsessual institut sifatida alohida tadqiq etilgan. Ba'zi tadqiqotlarda keltirilishicha, nazorat instansiyasi ishlashda, uning faoliyati taftish (reviziya) funksiyasiga qaratilgan, ya'ni taftish vazifasini bajar-gan.

Shikoyat berishning “fransuzcha usuli” ordinar – *ordinary* (oddiy, odatiy) va ekstraordinar – *extraordinary* (favqulodda, noodatiy) turlarga ajratilgan. Birinchi – ordinar usuliga apellyatsiya, oppozitsiya turlari mansub. Ikkinchi – ekstraordinar turiga kassatsiya, reviziya turlari kiradi [4].

S.V.Zaysev “Sud protsessida qonuniy kuchga kirgan sud hujjatlarini bekor qilish uchun asoslar” deb nomlangan o'z tadqiqotida [3] sud hujjatlarini qayta ko'rish mezonlarini ishlab chiqqan va ularning ahamiyatini ochib bergan. Tadqiqotda tekshiruvning ikki turi ko'rsatilgan: to'liq va cheklangan. Muallif apellyatsiya ish yurituv to'liq tekshiruv turiga, kassatsiya va nazorat shaklidagi ish yurituv cheklangan tekshiruv turiga xosligini isbotlaydi. Ushbu tavsiyalar, qarashlar, tasniflar mohiyati sud hujjatlarini bekor qilish asoslari va ishni ko'rish doirasiga bog'liq.

Milliy protsessualist olimlar (M. Mamasiddiqov [7], D. Xabibullayev [8] va boshq.) shu kunga qadar fuqarolik protsessual huquqi fani nazariyasi doirasida “Fuqarolik protsessual huquqi” darsligida sud hujjatlarini qayta ko'rish instansiyasi sifatida apellyatsiya, kassatsiya, nazorat instansiyasi hamda yangi ochilgan holatlar bo'yicha ish yuritishga oid masalalarni ilmiy tahlil qilgan.

Material va metodlar

Tadqiqot olib borishda foydalanilgan matnlar va tezislar, fikrlar va tushunchalar rasmiy manbalardan olinganligi, ilmiy ishlanmalardan foydalanilganligi va ular-ga havolalar berilganligi, olingan natijalar

soha mutaxassislari, sudyalari (respondentlar: sudyalari, sud xodimlari va Sudyalari oliy maktabi tinglovchilari) o'rtasida ma'ruzalar hamda amaliy mashg'ulotlar jarayonida tahlil qilinganligi, so'rovnomalar shaklida sinovdan o'tkazilganligi, Oliy Sud Plenumining mavzuga oid qarorlari (barcha protsessual huquq sohalarida) loyihalarini tayyorlash jarayonlarida qiyosiy tahlil qilinganligi hamda joriy etilganligi, qonun hujjatlarini takomillashtirishga doir taklif-tavsiyalar ishlab chiqilganligi bilan izohlanadi.

Tadqiqotning metodologik asoslari sifatida, eng avvalo, O'zbekiston Respublikasining 2023-yil 25-dekabrda imzolangan “Sud qarorlarining qonuniyligi, asosiligi va adolatligini tekshirish tartibi takomillashtirilishi munosabati bilan O'zbekiston Respublikasining Fuqarolik protsessual kodeksiga o'zgartirish va qo'shimchalar kiritish to'g'risida”gi (O'RQ-887-sonli Qonun) 2024-yil 1-yanvardan e'tiboran kuchga kirgan qonunni keltirish joiz.

Qolaversa, keyingi yillarda sud-huquq islohotlari faoliyatining bosh o'zagini tashkil etayotgan “Yangi O'zbekiston – yangi sud” prinsipi doirasida aholining odil sudlovga erishish imkoniyatlarini yanada kengaytirish, insonning qadr-qimmatini ustuvorligini ta'minlashga qaratilgan muhim islohotlar mazmun-mohiyatini aks ettiruvchi g'oyalarni keltirish o'rinli.

Tadqiqotni olib borishda tarixiylik, tizimlilik, qiyosiy-huquqiy tahlil, so'rovnomalar o'tkazish, o'quv va ilmiy manbalarni kompleks tadqiq etish, empirik materiallar hamda statistik ma'lumotlar tahlili, huquqni qo'llash amaliyoti, xususan, sud amaliyoti materiallarini tahliliy o'rganish, moddiy, protsessual huquq sohasidagi muammolarni ochib berish, yangi va dolzarb taklif-tavsiyalar ishlab chiqish kabi usullardan foydalanilgan.

Tadqiqotning empirik asoslari sifatida O'zbekiston Respublikasi Oliy Sudining 2024-yil 25-iyundagi “Sudlar tomonidan fuqarolik ishlarini taftish tartibida ko'rishning ayrim

masalalari to'g'risida"gi 20-sonli Plenum qarori hamda O'zbekiston Respublikasi Oliy Sudi rasmiy "Telegram" kanalida e'lon qilingan Oliy Sud faoliyatiga doir umumlashtirilgan statistik materiallardan foydalanildi.

Tadqiqot natijalari

Fuqarolik protsessual kodeksida sud hujjatining qonuniyligi, asosliliigi va adolatliliigi yuzasidan tekshiruv qo'zg'atish asoslari keltirilgan bo'lib, unga ko'ra:

1) birinchi instansiya sudining qonuniy kuchga kirmagan hal qiluv qarori ustidan berilgan apellyatsiya shikoyati yoki apellyatsiya protesti bo'yicha;

2) birinchi instansiya sudining qonuniy kuchga kirmagan ajrimi ustidan berilgan xususiy shikoyat yoki xususiy protest bo'yicha;

3) birinchi instansiya sudining qonuniy kuchga kirgan hal qiluv qarori ustidan berilgan kassatsiya shikoyati yoki kassatsiya protesti bo'yicha;

4) birinchi instansiya sudining qonuniy kuchga kirgan ajrimi ustidan berilgan xususiy shikoyat yoki xususiy protest bo'yicha;

5) birinchi instansiya sudining apellyatsiya yoki kassatsiya tartibida ko'rib chiqilgan hal qiluv qarori, ajrimi, qarori, shuningdek, mazkur sud hujjatlarini ko'rib chiqqan apellyatsiya yoki kassatsiya instansiyasi sudi, tegishli taftish instansiyasi sudining ajrimi, qarori ustidan berilgan taftish shikoyati yoki taftish protesti bo'yicha qo'zg'atiladi.

Har bir instansiya faoliyatini o'rganish va tahlil qilish uch elementdan iborat:

- subyekt;
- obyekt;
- mazmun.

Huquqiy adabiyotlarda [9] subyektlar uch toifaga ajratilgan:

- sudga murojaat qiluvchi subyektlar;
- sudda ishtirok etuvchi subyektlar;
- sudda ish ko'ruvchi subyektlar.

Ushbu tasniflash fuqarolik protsessual huquqi nazariyasida mavzuni batafsil o'rganish hamda mavzuga doir protsessual

xususiyatlarni ochib berishda muhim o'rin tutadi.

Tadqiqot natijalari tahlili

Sud hujjatlarini taftish tartibida qayta ko'rish bo'yicha ish yuritishda shikoyat (protest) beruvchi subyektlar doirasi o'rganildi.

O'zbekiston Respublikasi Oliy Sudining Fuqarolik ishlari bo'yicha sudlov hay'atiga:

– ishda ishtirok etuvchi shaxslar, shuningdek, ishda ishtirok etishga jalb qilinmagan, ammo huquq va majburiyatlari haqidagi masala sud tomonidan hal etilgan shaxslar;

– O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Tadbirkorlik subyektlarining huquqlari va qonuniy manfaatlarini himoya qilish bo'yicha vakil, bundan tadbirkorlik faoliyati bilan bog'liq bo'lmagan nizolar mustasno;

– prokuror ishtirokida ko'rilgan ish bo'yicha, shuningdek, ishda ishtirok etuvchi shaxslar, ishda ishtirok etishga jalb qilinmagan, ammo huquq va majburiyatlari haqidagi masala sud tomonidan hal etilgan shaxslarning murojaatlari mavjud bo'lgan taqdirda, O'zbekiston Respublikasi Bosh prokurori va uning o'rinbosarlari, viloyat prokurori, unga tenglashtirilgan prokurorlar hamda ularning o'rinbosarlari Qoraqalpog'iston Respublikasi sudi, viloyatlar va Toshkent shahar sudlari, O'zbekiston Respublikasi Harbiy sudi tomonidan taftish tartibida ko'rilgan ishlar bo'yicha sud hujjatlari, shuningdek, ushbu sudlar va O'zbekiston Respublikasi Oliy Sudining birinchi instansiyasi bo'yicha qabul qilingan hamda apellyatsiya yoki kassatsiya tartibida ko'rilgan sud hujjatlari ustidan taftish tartibida murojaat qiladi.

O'zbekiston Respublikasi Oliy Sudi Rayosatiga:

– O'zbekiston Respublikasi Bosh prokurori va uning o'rinbosarlari prokuror ishtirokida ko'rilgan ish bo'yicha, shuningdek, ko'rsatilgan shaxslarning murojaatlariga asosan, protest keltirishi mumkin;

– O'zbekiston Respublikasi Oliy Sudi raisi ko'rsatilgan shaxslarning murojaatiga ko'ra, protest keltirishi mumkin.

Taftish tartibida shikoyatlarni (protestlarni) ko'radigan sudlar:

1) Qoraqalpog'iston Respublikasi sudi, viloyatlar va Toshkent shahar sudlarining fuqarolik ishlari bo'yicha sudlov hay'ati – tegishli fuqarolik ishlari bo'yicha tumanlararo, tuman, shahar sudlari tomonidan birinchi instansiya bo'yicha qabul qilingan va apellyatsiya yoki kassatsiya tartibida ko'rib chiqilgan sud hujjatlari ustidan berilgan;

2) O'zbekiston Respublikasi Harbiy sudi – hududiy harbiy sudlar tomonidan birinchi instansiya bo'yicha qabul qilingan va apellyatsiya yoki kassatsiya tartibida ko'rib chiqilgan sud hujjatlari ustidan berilgan;

3) O'zbekiston Respublikasi Oliy Sudining Fuqarolik ishlari bo'yicha sudlov hay'ati:

Qoraqalpog'iston Respublikasi sudi, viloyatlar, Toshkent shahar sudlarining fuqarolik ishlari bo'yicha sudlov hay'atida, O'zbekiston Respublikasi Harbiy sudida apellyatsiya yoki kassatsiya va taftish tartibida ko'rilgan tegishli fuqarolik ishlari bo'yicha tumanlararo, tuman, shahar sudlari, hududiy harbiy sudlar tomonidan birinchi instansiya bo'yicha qabul qilingan sud hujjatlari ustidan berilgan;

O'zbekiston Respublikasi Oliy Sudi, Qoraqalpog'iston Respublikasi sudi, viloyatlar va Toshkent shahar sudlari, O'zbekiston Respublikasi Harbiy sudi tomonidan birinchi instansiya bo'yicha qabul qilingan va apellyatsiya yoki kassatsiya tartibida ko'rib chiqilgan sud hujjatlari ustidan berilgan taftish tartibidagi shikoyatlarni (protestlarni) ko'rib chiqadi.

O'zbekiston Respublikasi Oliy Sudi raisi va O'zbekiston Respublikasi Bosh prokurorining O'zbekiston Respublikasi Oliy Sudi Fuqarolik ishlari bo'yicha sudlov hay'atida taftish tartibida ko'rilgan ishlar bo'yicha qabul qilingan sud hujjatlari ustidan keltirilgan protesti O'zbekiston Respublikasi Oliy Sudi Rayosati tomonidan ko'riladi.

Taftish tartibida shikoyat (protest) berish tartibi va muddati

Qoraqalpog'iston Respublikasi sudi, viloyatlar va Toshkent shahar sudlarining fuqarolik ishlari bo'yicha sudlov hay'atida, O'zbekiston Respublikasi Harbiy sudida taftish tartibida ko'rilishi lozim bo'lgan shikoyat (protest) mazkur sudlar nomiga yo'llanadi, biroq hal qiluv qarorini qabul qilgan sudga beriladi.

Hal qiluv qarorini qabul qilgan sud shikoyat (protest) kelib tushgan kundan e'tiboran besh kunlik muddatda shikoyatni (protestni) ishni taftish tartibida ko'radigan sudga ish bilan birga yuborishi shart.

O'zbekiston Respublikasi Oliy Sudi Fuqarolik ishlari bo'yicha sudlov hay'atida taftish tartibida ko'rilishi lozim bo'lgan shikoyat (protest) bevosita O'zbekiston Respublikasi Oliy Sudining Fuqarolik ishlari bo'yicha sudlov hay'atiga beriladi.

O'zbekiston Respublikasi Oliy Sudi raisining, O'zbekiston Respublikasi Bosh prokurorining O'zbekiston Respublikasi Oliy Sudi Rayosatiga taftish tartibidagi protesti bevosita O'zbekiston Respublikasi Oliy Sudiga beriladi.

Taftish tartibidagi shikoyat (protest) birinchi instansiya sudining hal qiluv qarori, ajrimi, qarori qonuniy kuchga kirgan kundan e'tiboran bir yil ichida beriladi.

Qoraqalpog'iston Respublikasi sudiga, viloyatlar va Toshkent shahar sudlariga, O'zbekiston Respublikasi Harbiy sudiga taftish tartibida shikoyat (protest) berish muddati kassatsiya instansiyasi sudi tomonidan ajrim chiqarilguniga qadar o'tgan taqdirda, shikoyat (protest) kassatsiya instansiyasi sudi tomonidan ajrim qabul qilingan kundan e'tiboran uch oy ichida berilishi mumkin.

O'zbekiston Respublikasi Oliy Sudining Fuqarolik ishlari bo'yicha sudlov hay'atiga taftish tartibida shikoyat (protest) berish muddati Qoraqalpog'iston Respublikasi sudi, viloyatlar va Toshkent shahar sudlari, O'zbekiston Respublikasi Harbiy sudi tomonidan taftish tartibida ajrim chiqarilguniga qadar o'tgan taqdirda, shikoyat (protest) ushbu sudlar tomonidan ishni taftish tartibida

ko'rish natijalari bo'yicha ajrim qabul qilingan kundan e'tiboran uch oy ichida berilishi mumkin.

O'zbekiston Respublikasi Oliy Sudi raisi, O'zbekiston Respublikasi Bosh prokurori ning protesti ko'rsatilgan shaxslar murojaat qilgan kundan e'tiboran uch oy ichida, lekin O'zbekiston Respublikasi Oliy Sudining Fuqarolik ishlari bo'yicha sudlov hay'ati tomonidan ishni taftish tartibida ko'rish natijalari bo'yicha ajrim qabul qilingan kundan e'tiboran olti oydan ortiq bo'lmagan muddatda O'zbekiston Respublikasi Oliy Sudi Rayosatiga kiritilishi mumkin.

O'zbekiston Respublikasi Oliy Sudi raisi va uning o'rinbosarlari, O'zbekiston Respublikasi Oliy Sudi sudyasi taftish tartibidagi shikoyat (protest) bo'yicha ishni tegishli suddan talab qilib olishga haqli.

O'zbekiston Respublikasi Bosh prokurori va uning o'rinbosarlari, viloyat prokurori, unga tenglashtirilgan prokuror hamda ularning o'rinbosarlari ko'rsatilgan shaxslarning murojaatlari mavjud bo'lgan taqdirda yoki prokuror ishtirokida ko'rilgan ishlar bo'yicha taftish tartibida protest keltirish to'g'risidagi masalani hal etish uchun tegishli suddan o'z vakolatlari doirasida ishni talab qilib olishga haqli.

Taftish tartibidagi shikoyatni (protestni) o'rganish natijalari bo'yicha quyidagi ajrimlardan biri chiqariladi:

1) taftish tartibidagi shikoyatni (protestni) qaytarish to'g'risida;

2) taftish tartibidagi shikoyatni (protestni) ish yuritishga qabul qilishni rad etish to'g'risida;

3) sud hujjatlarini taftish tartibida tekshirish asoslari mavjud bo'lmasa, taftish tartibidagi shikoyatni sudlov hay'atida ko'rib chiqish uchun o'tkazishni rad etish to'g'risida;

4) taftish tartibidagi shikoyatni (protestni) ish yuritishga qabul qilish va ko'rib chiqish uchun sudlov hay'atiga o'tkazish to'g'risida.

Protsessual kodeksda mavjud bo'lgan va 46-bobda ko'rsatilgan maxsus asoslar

bo'lganda, taftish tartibidagi shikoyatni (protestni) ko'rmasdan qoldirish, ko'rmasdan qoldirish uchun asos bo'lib xizmat qilgan holat bartaraf etilgandan keyin shikoyat (protest) kodeksda belgilangan tartibda sudga yangidan berilishi mumkin.

Huquqiy adabiyotlar va protsessual qonunda [10] shikoyat (protest) keltiruvchi subyektlarga quyidagi protsessual harakatlarni amalga oshirish huquqi berilgan:

a) taftish tartibidagi shikoyat (protest) bo'yicha ish yuritishni tugatish;

b) taftish tartibidagi shikoyatga (protestga) qo'shilish;

d) taftish tartibidagi shikoyat (protest) yuzasidan tushuntirishlar berish (e'tirozlar bildirish);

e) taftish tartibidagi shikoyatni (protestni) to'ldirish, o'zgartirish, shikoyatdan voz kechish va protestni qaytarib olish;

f) da'vogarning arz qilingan talablaridan voz kechishi, javobgarning da'vogar talablarini tan olishi va taraflarning kelishuv bitimi tuzishi;

g) sud majlisini videokonferensaloqa rejimida o'tkazish bo'yicha murojaatlarni amalga oshirish va boshqalar.

Taftish tartibidagi shikoyatni (protestni) ko'rish muddatlari

Taftish tartibidagi shikoyat (protest) Qoraqalpog'iston Respublikasi sudi, viloyatlar va Toshkent shahar sudlari, O'zbekiston Respublikasi Harbiy sudi tomonidan taftish tartibidagi shikoyatni (protestni) ish yuritishga qabul qilish to'g'risida ajrim chiqarilgan kundan e'tiboran bir oydan ortiq bo'lmagan muddatda ko'rib chiqiladi.

Taftish tartibidagi shikoyat (protest) O'zbekiston Respublikasi Oliy Sudining Fuqarolik ishlari bo'yicha sudlov hay'ati tomonidan u ko'rib chiqish uchun o'tkazilgan kundan e'tiboran bir oydan oshmagan muddatda ko'rib chiqiladi.

Alohida hollarda taftish tartibidagi shikoyatni (protestni) ko'rib chiqish muddati ishni ko'rayotgan sudlov hay'ati tomonidan

ko'pi bilan bir oyga uzaytirilishi mumkin. Taftish tartibidagi protest O'zbekiston Respublikasi Oliy Sudining Rayosati tomonidan u O'zbekiston Respublikasi Oliy Sudi Rayosatiga kelib tushgan kundan e'tiboran ikki oydan oshmagan muddatda ko'rib chiqiladi.

Taftish instansiyasi sudida ishni ko'rish tartibi

Ishni O'zbekiston Respublikasi Oliy Sudi Rayosatida taftish tartibida ko'rishda FPK da nazarda tutilgan hollarda O'zbekiston Respublikasi Bosh prokurori yoki uning o'rinbosarlari ishtirok etadi.

O'zbekiston Respublikasi Oliy Sudi Rayosatining qarori yakuniy hisoblanadi va uning ustidan shikoyat qilinmaydi (protest keltirilmaydi).

Taftish instansiyasi sudining ishni ko'rish doirasi

O'zbekiston Respublikasi Oliy Sudi, Qoraqalpog'iston Respublikasi sudi, viloyatlar, Toshkent shahar sudlari, O'zbekiston Respublikasi Harbiy sudi ishni taftish tartibida ko'rayotganda, sud hujjatlarining qonuniyligi, asosliligi va adolatliligini tekshiradi. Sud yangi dalillarni o'rganib chiqishi va yangi faktlarni aniqlashi mumkin.

Aksariyat huquqiy adabiyotlarda [11] "Sud hujjatlarini qayta ko'rishda sudga murojaat qiluvchilarning tashabbusi va murojaat (shikoyat) predmeti doirasida ish qayta ko'riladimi yoki protsessual qonun doirasida qayta ko'riladimi?" degan bahsli holatlar mavjud.

Tahlillar va qonunchilik normalari shuni ko'rsatadiki, taftish instansiyasi sudi sud hujjatini to'liq hajmda tekshirib chiqishi shart. Biroq sud hujjatini qabul qilgan sud taftish tartibidagi shikoyatni (protestni) protsessual qonunning biror-bir talablariga mos emasligi asosi bilan qaytarish yoki uni qabul qilishni rad qilishga haqli emas. Mazmunan to'g'ri bo'lgan sud hujjatining faqat rasmiy asoslarga ko'ra bekor qilinishiga yo'l qo'yilmasligi zarurligi Oliy Sud Plenumi qarorida ko'rsatilgan.

Fuqarolik protsessual kodeksida shikoyatni (protestni) taftish tartibida ko'radigan sudning vakolatlari qat'iy belgilangan. Unga ko'ra, ushbu sud hal qiluv qarori, ajrim yoki qarorni o'zgarishsiz qoldirish; hal qiluv qarori, ajrim yoki qarorni to'liq yoxud qisman bekor qilish va yangi hal qiluv qarori, ajrim yoki qaror qabul qilish; hal qiluv qarori, ajrim, qarorni to'liq yoki qisman o'zgartirish; ayrim asoslarga ko'ra (istisnolik mavjud) hal qiluv qarori, ajrim, qarorni bekor qilish va ishni yangidan ko'rish uchun apellyatsiya yoki kassatsiya instansiyasi sudiga yuborish; hal qiluv qarori, ajrim yoki qarorni to'liq yoki qisman bekor qilish va ushbu kodeksda ko'rsatilgan asoslarga ko'ra, arizani ko'rmasdan qoldirish yoxud ish yuritishni to'liq yoki qisman tugatish; ayrim sud hujjatlarini bekor qilish va ish bo'yicha ilgari qabul qilingan sud hujjatlaridan birini o'z kuchida qoldirishga haqli.

Xulosalar

Taftish instansiyasi sudiga oid materiallarni o'rganish natijasida quyidagi xulosalarga kelish o'rinli:

1) O'zbekiston Respublikasi Fuqarolik protsessual kodeksining "Sud hujjatlarini taftish tartibida qayta ko'rish bo'yicha ish yuritish" nomli 46-bobida, O'zbekiston Respublikasi Oliy Sudining "Sudlar tomonidan fuqarolik ishlarini taftish tartibida ko'rishning ayrim masalalari to'g'risida"gi Plenum qarorida taftish tartibida shikoyat va protest keltirish mumkin bo'lmagan sud hujjatlari doirasi (masalan, sud buyrug'i, shikoyat (protest) keltirilishi mumkin bo'lmagan, qonunda ko'rsatilgan ajrimlar) ko'rsatilishi lozim;

2) Fuqarolik protsessual kodeksida hamda Plenum qarorida belgilanganidek, taftish tartibidagi shikoyat (protest) viloyat yoki unga tenglashtirilgan sud nomiga yo'llanadi, lekin sud hujjatini qabul qilgan sudga beriladi. Viloyat va unga tenglashtirilgan sud tomonidan taftish tartibida ko'rilgan ishlar bo'yicha sud hujjati ustidan berilgan taftish tartibidagi shikoyat (protest) O'zbekiston Respublikasi Oliy Sudining Fuqarolik ishlari bo'yicha

sudlov hay'ati nomiga yo'llanadi va bevosita O'zbekiston Respublikasi Oliy Sudiga beriladi. Sud hujjatini qabul qilgan sud shikoyatni (protestni) u kelib tushgan kundan e'tiboran besh kunlik muddatda taftish instansiyasi sudiga ish bilan birga yuborishi shart.

Shundan kelib chiqqan holda, shikoyat va protestlarni sud hujjatini qabul qilgan sudga berish amaliyotini tugatish taklif qilinadi va quyidagi asoslar keltiriladi: sud hujjatini qabul qilgan sud taftish tartibidagi shikoyatni (protestni) protsessual qonunning biror-bir talabiga mos emasligi asosi bilan qaytarish yoki uni qabul qilishni rad etishga haqli emas. Bu, o'z navbatida, sudlarda hech qanday vakolat yo'qligi, faqat ishlar bilan birga shikoyat, protestlarni yuqori sudga yuborish vazifasi yuklatilganini bildiradi.

Ushbu amaliyot bir necha yillardan buyon qo'llanib kelmoqda. Biroq sud instansiyala-

rida ish yuklamasining ko'pligi hamda ayrim chalkashliklarning oldini olish (ishlarning quyi va yuqori sud instansiyalarida bir necha bosqichlarda ko'rilishi), shu bilan birga, apellyatsiya, kassatsiya, taftish, yangi ochilgan holatlar bo'yicha ish ko'rish yuzasidan kelib tushadigan shikoyat (ariza), protestlarni qabul qilish hamda rasmiylashtirish tartib-taomillarini to'g'ri, sifatli va o'z vaqtida amalga oshirish maqsadida viloyat yoki unga tenglashtirilgan sudlarda, shuningdek, Oliy Sud instansiyalarida alohida (maxsus) shikoyat (ariza) va protestlarni to'g'ridan to'g'ri qabul qilish amaliyotini joriy etish, alohida yangi shtatlar ochish, ularga sudya katta yordamchilarini birlashtirish maqsadga muvofiq. Shuningdek, ushbu vazifalarni doimiy yoki vaqtinchalik bajarishga sud apparati xodimlari va konsultantlarni jalb qilish yaxshi samara beradi.

REFERENCES

1. Borisova E.A. Teoreticheskiye problemy proverki sudebnykh aktov v rossiyskom grazhdanskom, arbitrazhnom protsessakh [Theoretical problems of verification of judicial acts in Russian civil and arbitration proceedings]. Doctoral Dissertation. Moscow, 2005.
2. Dzagurova M.D. Ekstraordinarnyye sposoby obzhalovaniya po grazhdanskomu zakonodatel'stvu Frantsii [Extraordinary methods of appeal under French civil law]. PhD thesis. Moscow, 2011.
3. Zaytsev S.B. Osnovaniya dlya otmeny vstupivshikh v zakonnyu silu sudebnykh aktov v grazhdanskom sudoproizvodstve [Grounds for the cancellation of judicial acts that have entered into legal force in civil proceedings]. 2014.
4. Mamasiddiqov M.M. Fuqarolik protsessual huquqi [Civil procedural right]. Tashkent, 2010.
5. Esanova Z.N., Xabibullaev D.Yu., Salimova I.M. Sud ishlarini qayta tekshirish institutlari [Institutions for review of court decisions]. Tashkent, 2016, TSUL Publ., p. 119.
6. Zharkova V.V., Pleshanova A.G. Grazhdanskiy protsess [Civil procedure]. Moscow, 'Statut' Publ., 2017.
7. Krashennnikova P.V. Grazhdanskoye protsessualnoye pravo [Civil procedural law]. Vol. 1. Moscow, 'Statut' Publ., 2022.
8. Mokhov A.A., Vorontsova I.V., Semyonova S.Yu. Grazhdanskiy protsess, grazhdanskoye protsessualnoye pravo Rossii [Civil procedure, civil procedural law of Russia]. Moscow, 'Yuridicheskaya Firma Kontrakt' Publ., 2017.
9. Borisova E.A. Apellyatsiya, kassatsiya, nadzor po grazhdanskim delam [Appeal, cassation, supervision in civil cases]. Moscow, 'Norma INFRA-M' Publ., 2016.
10. Maleshin D.Ya. Sravnitel'nyy grazhdanskiy protsess [Comparative Civil Procedure]. Moscow, 'Statut' Publ., 2017.

11. Holovko L.V., Matyo B. Sud i gosudarstvo [The Court and the State]. Moscow, 'Statut' Publ., 2018.
12. Gadzhialiyeva N.Sh., Kurbanova G.M. Suschnost', tseli i zadachi nadzornogo proizvodstva v grazhdanskom protsesse [The nature, goals and objectives of supervisory proceedings in civil proceedings]. *Bulletin of Dagestan State University Social Sciences*, 2018, vol. 33 (3/4).
13. Knyazkin S.I. Ekstraordinarnyy kharakter deyatel'nosti nadzornoy sudebnoy instantsii v grazhdanskom i arbitrazhnom protsesse Rossii [The extraordinary nature of the activities of the supervisory court in the civil and arbitration process of Russia]. Moscow, 'Infotropic Media' Publ., 2015, p. 224.
14. Sakhnova T.V. Kurs grazhdanskogo protsessa. Teoreticheskiye nachala i osnovnyye instituty [Course of civil procedure. Theoretical principles and basic institutions]. Moscow, 2008, pp. 653–654.
15. Civil Procedure Law art. 73w, 2017.